

Цифрландыру табысқа салық салу жүйесін дамыту факторы ретінде

Топшахова Г.Р.¹, Мансурова И.А.²

¹ Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

² Қаржы мамандығының 2 курс магистранты
mr.suyundykov@mail.ru, inabat2299@gmail.com

^{1,2} академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Мақалада салық салу мақсатынан бастап салықтық әкімшілендірудің нақты құралдарына дейін цифрлық технологиялардың мүмкіндіктеріне кешенді талдау жасалған. Мақалада салық салу үрдісіне қатысатын әртүрлі тараптардың қажеттіліктері мен артықшылықтары, олардың әрқайсысының белгілі бір сандық технологияларды енгізудегі рөлі, сондай-ақ әр тарап үшін оңтайлы шешімдер қарастырылған.

Түйінді сөздер: табысқа салықтар, АЕК, онлайн-БКМ, жеңілдетілген декларация, жалпыға бірдей декларациялау.

Цифрлық революция біздің өміріміздің барлық салаларына еніп, қоғамды, экономиканы және басқару үрдістерін өзгертеді. Интернет, әлеуметтік желілер, күрделі деректер және процестерді автоматтандыру сияқты маңызды факторлар дамудың әдеттегі модельдерін өзгертеді. Салық салу жүйелері де осы үрдістерге бейім, алайда көптеген елдерде салық процестерін цифрландыру өте баяу жүруде. Салық салуға әсер ететін күрделі, көбінесе көп бағытты факторлар салық органдарына заманауи технологиялардың артықшылықтарын толық пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Қолда бар әдебиеттерді мұқият зерттеу негізінде бірнеше негізгі тұжырымдар анықталды. Олар:

- Салық декларациясын автоматты түрде толтыру процесті айтарлықтай жеңілдетуі мүмкін, бірақ үшінші тұлғалармен тығыз өзара іс-қимылды талап етеді және агент/салық ведомствосы мен салық төлеуші арасындағы өзара қарым-қатынастың сипатын өзгертеді.

- Қарапайымдылық-сәттіліктің кепілі: салық жүйесі неғұрлым үлкен және күрделі болса, түсінікті және сенімді сандық аналогты жасау соғұрлым қиын болады.

- Сандық кедергіні жоққа шығаруға және бағаламауға болмайды: сандық әдістерді қолдануға мүмкіндігі жоқ немесе пайдаланбайтындарды да ескеру қажет.

- Әртүрлі салық жүйелерін цифрландырудың тиімділігіне әсер ететін негізгі факторлардың белгілі бір жиынтығы бар. Мысалы, салық декларацияларының әмбебап нысандарының болуы, салық мәдениетінің жоғары деңгейі, "сұр" экономикаға қарсы батыл шаралар қабылдаудың өткір қажеттілігі сияқты факторлар цифрлық трансформацияны дамытуға ықпал етеді.

Елбасы бизнес үшін салық ауыртпалығын төмендету арқылы экономикаға салықтық жеңілдіктер тетігін енгізуді ұсынды. Салықты оңтайландырудың негізгі міндеті - салық жүктемесін азайту [1]. Осы мақсатта біз заңды әдістер мен әдістерді қолданамыз. Міне, олардың кейбіреулері.

Салық жеңілдіктерін қолдану.

Мәселен, Қазақстанда медицина, білім және ғылым саласында жұмыс істейтін ұйымдар корпоративті табыс салығы (КТС) және қосымша құн салығы (ҚҚС) төлеуден босатылған.

Сонымен қатар, КТС немесе ҚҚС төлемейтін ұйымдар мүгедектер санының 51% немесе олардың еңбек ақыларына төлейді [3].

Демек, егер компанияның қызметі осы қызмет түрлерімен байланысты болса немесе кәсіп оған мүгедектердің жұмысын пайдалануға мүмкіндік берсе, ол салық жеңілдіктеріне сене алады.

Келісімшарттарды салықтық келісім шарттарына бейімдеу.

Бүгінгі таңда Қазақстан 50-ден астам елмен қосарланған салық салу туралы конвенциялар жасады және осы елдердің резиденттері үшін айна салықтық жеңілдіктер орнатты.

Алайда, барлық кірістер салық салудан толық босатылмайды. Дивидендтер, роялти және пайыздар сияқты кірістің тек төмендетілген ставкалары қолданылады.

Мысалы, роялти, басқалармен қатар, зияткерлік меншікті, жабдықты пайдалану құқығына төлем, мысалы, лицензиялық келісім бойынша. Резидент еместерге салық салуды оңтайландыру аясында салық келісімін қолдану мақсатында лицензиялық келісімді қызмет келісімімен ауыстыру ұсынылады.

Оффшорлық контрагентті оффшорға алмастыру.

Қазақстандық салық заңнамасы оффшорлық юрисдикцияларға өте маңызды және салықтың ең жоғары мөлшерлемесін оффшорлық компаниялардың барлық кірістеріне қолданылады. Жалпы, оффшорлық компаниялармен мәміле жасамауға кеңес береміз.

Мысал келтіреміз. Қазақстан мен Біріккен Араб Әмірліктері (БАӘ) арасында салық конвенциясы жасалды. Осылайша, жалпы ереже бойынша, араб компаниясының Қазақстандағы қызметтен алған табысы Қазақстанда салықтан босатылады.

Салық режимін ұтымды таңдау.

Салықты жоспарлаудың бір бөлігі ретінде біз қандай салықтарды және компания қанша төлейтінін анықтаймыз. Қызмет түріне, салықтық жоспарлау шеңберіндегі кірістер мен шығыстардың арақатынасына байланысты біз тиісті салық режимін таңдай аламыз.

Шағын бизнес үшін жалпы бекітілген және арнайы салық режимдері бар. Маржалары аз қызмет үшін, яғни кірістер компания шығындарынан сәл асып кеткен кезде, жалпы белгіленген салық режимін қолданған жөн. Өз кезегінде, жоғары маржалы қызметке арнайы салық режимдерін қолдану орынды.

Арнайы экономикалық аймақтардың артықшылықтарын қолдану.

Егер қызмет ел үшін басым бағыттарды дамытумен байланысты болса, кәсіпкер арнайы экономикалық аймақтарға назар аудара алады. Қазақстанда түрлі салық түрлері бойынша онға жуық арнайы экономикалық аймақтар құрылды, олар бірқатар салықтардан толықтай босатуды қарастырады [4].

"Бүгінде Қазақстанда қолданылатын фискалдық жады бар бақылау-касса машиналары 1995 жылдан бастап қолданылады және технологиялардың дамуын ескере отырып, техникалық жағынан ескірген болып табылады. Жаңа технологияларды енгізу, оның ішінде елдің онлайн- бақылау-касса машиналарын (БКМ) қолдануға көшуі ЭЫДҰ елдерінің салық әкімшіліктерін цифрландырудың ажырамас бөлігі болып табылады.

Осы орайда, 2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап патент негізінде арнайы салық режимі шеңберінде қызметін жүзеге асыратын тұлғалар БКМ онлайн қолдануға міндетті. Онлайн бақылау-касса машиналарын қолдану тауарларды импорттан (өндірістен) оларды түпкілікті өткізуге дейін бақылап отыру жүйесіндегі соңғы буын болып табылады.

2020 жылдың 1 қаңтарынан ақшалай есеп айырысуды жүзеге асыру кезінде БКМ қолданбау тек қана келесілер үшін:

- 1) жеке тұлғалар;
- 2) адвокаттар мен медиаторлар;

3) Халыққа билет бере отырып, қалалық қоғамдық көлікте тасымалдау бойынша қызмет көрсету;

4) Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі;

5) Екінші деңгейдегі банктер.

Осылайша, болашақта барлық дерлік қолданатын болады БКМ қызмет түріне қарамастан салық салу режимін.

БКМ жаңа тәртібіне көшу рәсімін өту үшін:

- техникалық қызмет көрсету орталығынан ФПД БКМ сатып алу;

- веб-ресурс порталынан - www.oofd.kz ҚПО-мен жасалған шартқа жүктеу, басып шығару, қол қою және мөрмен растау;

- қызметті жүзеге асыру орны бойынша Мемлекеттік кірістер органдарында БКМ тіркеу картасын алу және өтініш беру;

- БКМ тіркелгеннен кейін порталда БКМ ID және белгіні алу және авторландыру қажет.

"Онлайн-БКМ енгізу өз нәтижесін берді. Осылайша, фокус-топқа 1 700 кәсіпкерлік субъектісі таңдалды, олар күніне бір чек қағып немесе күн сайын бірдей түсім сомасын көрсетті, хабарлама жібергеннен кейін екінші тоқсандағы түсімді 3 есеге арттырды (68,4 млн теңгеден 171,1 млн теңгеге дейін). Осы бастаманың арқасында екінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша бюджетке қосымша 895 млн. теңгеден астам қаражат түсті [2].

Жалпыға бірдей декларациялауға көшудің мақсаты көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы күрес үшін жеке тұлғалардың кірістері мен мүлкін тиімді бақылау жүйесін құру, сондай-ақ салықтар мен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді жинауды қамтамасыз етудегі мемлекеттің рөлін күшейту болып табылады. Жалпыға бірдей декларациялауға көшуді қамтамасыз ету жөніндегі негізгі міндеттер:

- жалпыға бірдей декларациялауды енгізудің әдіснамалық негіздерін әзірлеу және оларды заңнамалық қамтамасыз ету;

- жеке тұлғалардың декларацияларын қабылдау және өңдеуге мемлекеттік органдарды дайындау бойынша іс-шараларды өткізу;

- халық үшін барынша қолайлы кірістер мен мүлікті декларациялау рәсімін құру;

- жалпыға бірдей декларациялауға көшу мәселелері бойынша халықты кең ауқымды ақпараттандыру;

- мемлекет тарапынан халыққа декларация жасау және ұсыну бойынша әдістемелік көмек көрсету;

- жеке тұлғалардың декларацияларын камералдық реттеудің тиімді жүйесін құру.

Табысты декларациялауды жүзеге асырудың көздеп отырған мақсаттары:

- көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимыл;

- мемлекеттік органдарда сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету;

- салық базасын кеңейту және жеке табыс салығының бюджетке түсімдерін ұлғайту;

- қылмыстық тергеудің тиімділігін арттыру;

- Республика салық төлеушілерінің салық мәдениетін арттыру.

Жеке тұлғалардың кірістері мен шығыстарын жалпыға бірдей декларациялауды кезең-кезеңмен енгізуді көздейтін қаржы нарығын реттеу мен дамыту, микроқаржылық қызмет және салық салу мәселелері бойынша Заңға қол қойылды:

– бірінші кезеңде 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап жалпыға бірдей декларациялау шеңберінде декларацияны мемлекеттік қызметшілер мен оларға теңестірілген адамдар және олардың жұбайлары тапсырады;

– екінші кезеңде 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап мемлекеттік мекемелер мен квазимемлекеттік сектор қызметкерлері және олардың жұбайлары үшін декларациялау;

– үшінші кезеңде 2024 жылғы 1 қаңтардан бастап заңды тұлғалардың басшыларын, құрылтайшыларын және жеке кәсіпкерлерді және олардың жұбайларын декларациялау;

– төртінші кезеңде 2025 жылғы 1 қаңтардан бастап қалған санаттағы азаматтарды декларациялау.

Шағын және орта бизнес үшін қолданыстағы арнаулы салық режимдері сақталды. Патент мөлшерлемесі 2%-тен 1%-ке дейін төмендетілді. «Жеңілдетілген декларация» бойынша режимде дара кәсіпкерлер мен заңды тұлғалар үшін бірыңғай талаптар енгізілді [5].

Режимді таңдау құқығы бар жаңа тіркелген шегерім режимі енгізілді. Бұл режимде өлшемшарттар ұлғайтылды. Мәселен, бір жылғы ең жоғарғы кіріс 347 млн.теңгені құрайды және жалдамалы қызметкерлер саны 50 адамды құрауы мүмкін. Өз пайдасының 30 %-ын растамай шегеруге болады.

Қазақстан билігі коронавируспен байланысты құлдырау кезеңінде экономиканы қолдау үшін бірқатар салықтық жеңілдіктер мен бизнесті кредиттік қолдау шараларын енгізеді.

Мемлекет басшысының бизнесті қолдау және еңбек нарығындағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге қатысты тапсырмасын орындау үшін шұғыл шаралар қоржыны әзірленуде, ол жеті негізгі бағытты қамтиды: қолжетімді қаржыландыру, кепілдіктер беру, салықтық ынталандыру, бизнесті тексеруді төмендету және жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету.

Қорытындылай келе еліміздегі салықтық цифрландырудың жетістіктері біршама алдыңғы қатарлы елдерден кем емес екені анықталып отыр. Келесідей шаралардың жүзеге асырылуы: экспорттаушылар мен импорттаушылардың кедендік рәсімдерден өту кезінде "бірыңғай терезе" қағидатын енгізу; электрондық декларациялау жүйесін дамыту (тауарларды кедендік тазартудың автоматтандырылған жүйесін енгізу); экспорт пен импорт үшін құжаттар санын және оларды өңдеу уақытын қысқарту; кеден және салық жүйелерін интеграциялау; импортер тауарды Қазақстан аумағына әкелген сәттен бастап оны сатуға дейін салық салу мақсатында қадағаланатын болады; мүлікті және ақшаны жария ету рәсімдерін оңайлату; бірінғай декларациялауды енгізу; салық декларацияларын қабылдау және өңдеу үшін орталықтар желісін құру, осының бәрі аз жетістік емес, алайда заман талабына сай одан әрі жетілдірудің нәтижелерін күтуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Үмбеталиев А.Д., Керімбек Ғ.Е.Салық және салық салу: Оқулық.- Алматы: Экономика, 2017.-864 бет.
2. Горлецкий Г.Д. Налоговый кодекс об индивидуальном подоходном налоге. // Файл бухгалтеря, 2020 год.-22-26с.
3. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)»:-Алматы: ТОО «Изд-во Норма-К»«, 2021.829с.
4. Интернет көзі: www.kgd.gov.kz
5. Интернет көзі: www.minfin.kz